

Preservation of wetland habitats in the upper Biebrza Valley
Ochrona siedlisk mokradłowych doliny Górnej Biebrzy

AFTER LIFE CONSERVATION PLAN

LIFE11 NAT/PL/422

Trzyrzeczki, 2019

Spis treści

Tło projektu	3
Cele projektu	4
Analiza SWOT	6
After Life Conservation Plan – działania projektu i ich kontynuacja	10
Podsumowanie	18

Tło projektu

Basen górny Biebrzańskiego Parku Narodowego wyróżnia od basenu środkowego i południowego dużo węższa dolina i mniejsza powierzchnia, przy jednoczesnym wysokim bogactwie siedlisk Natura 2000. W basenie górnym występują wielkopowierzchniowe, najcenniejsze nieleśne siedliska w dolinie Biebrzy wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory: zasadowe torfowiska przepływowe o charakterze mechowisk i młak (kod: 7230), mozaika torfowisk przejściowych z zaroślami brzozy niskiej *Betulo-Salicetum repentis* i mszaru *Sphagnetalia magellanici* (kod: 7140) oraz priorytetowe siedliska leśne – bory i lasy bagienne (kod: *91D0). Obszar projektu to miejsce występowania cennych gatunków ptaków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Rady 2009/147/WE z 30 listopada 2009 w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, związanych z ekosystemami nieleśnymi: wodniczki *Acrocephalus paludicola* (kod: *A294), derkacza *Crex crex* (kod: *A122), cietrzewia *Tetrao tetrix* (kod: A409), dubelta *Gallinago media* (kod: A154), bociana białego *Ciconia ciconia* (kod: A031) oraz gatunku dwuśrodowiskowego – orlika krzykliwego *Aquila pomarina* (kod: *A089). Na tym obszarze stwierdzono występowanie 15 gatunków roślin naczyniowych chronionych w Polsce, w tym 8 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Roślin: wełnianki delikatnej *Eriophorum gracile* - gatunku krytycznie zagrożonego (CR) w Polsce; 4 gatunków zagrożonych wyginięciem (EN): wełnianeczki alpejskiej *Baeothryon alpinum*, skalnicy torfowiskowej *Saxifraga hirculus* (kod: *1528), brzozy niskiej *Betula humilis* i kukułki krwistej żółtawej *Dactylorhiza incarnata ssp. ochroleuca*; 2 narażonych na wyginięcie (VU) - lipiennika Loesela *Liparis loeselii* (kod: *1903) i turzycy strunowej *Carex chorrorrhiza* oraz turzycy bagiennej *Carex limosa* - gatunku z kategorii niskiego ryzyka (LR). Dwa gatunki z wyżej wymienionych - skalnica torfowiskowa i lipiennik Loesela to gatunki z Zał. II Dyrektywy Siedliskowej, a wełnianeczka alpejska (spotykana tylko na torfowiskach Basenu Górnego), turzycza strunowa, brzoza niska, wełnianka delikatna (nadal potwierdzone występowanie w Biebrzańskim PN tylko na tym obszarze) są gatunkami reliktowymi we florze Polski.

Ciągle rosnąca presja ludzka oraz przemiany, jakie zachodzą w otaczającym świecie wywierają szczególnie duży wpływ na środowisko przyrodnicze. Paradoksalnie zarówno intensyfikacja, jak i porzucenie pewnych rodzajów działalności człowieka przyczyniają się do zmian w środowisku, które z kolei mogą powodować pogorszenie lub zanik siedlisk i związanych z nimi gatunków. Bagienne łąki w dolinie Biebrzy od wieków stanowiły miejsce pozyskiwania siana przez okolicznych mieszkańców. Tradycyjne ręczne koszenie nie naruszało podmokłej gleby oraz tworzyło bardziej zróżnicowaną strukturę roślinności. Ekstensywny rodzaj gospodarki stał się z czasem jednak coraz mniej opłacalny. Aby uproduktywnić mokradła przeprowadzano melioracje, osuszenia. Cały łańcuch zdarzeń, jaki nastąpił w efekcie ingerencji w warunki hydrologiczne doprowadził do zubożenia dużej części terenów, zmniejszenia ich walorów przyrodniczych i utraty pierwotnych funkcji. Niektóre zostały bezpowrotnie zniszczone, inne porzucone, co w wielu miejscach doprowadziło do wkraczania ekspansywnych drzew i krzewów. W celu zachowania cennych siedlisk mokradłowych Biebrzański Park Narodowy w roku 2012 przystąpił do

realizacji projektu LIFE11 NAT/PL/422 „Ochrona siedlisk mokradłowych doliny Górnej Biebrzy”.

Cele projektu

W projekcie „Ochrona siedlisk mokradłowych doliny Górnej Biebrzy” zaplanowano działania ochronne – bezpośrednie, planistyczne i organizacyjne – w obrębie różnego typu środowisk (leśnych i nieleśnych) oraz w swoistym otoczeniu społecznym. Wynikały one z problemów ochrony przyrody tego terenu oraz były oparte o wcześniej nabyte doświadczenia z realizacji pilotowych projektów w tej części doliny Biebrzy.

Postawiono cel główny:

Przywrócić i utrzymać mozaikę przestrzenną ekosystemów naturalnych i półnaturalnych, warunkujących wysoką różnorodność biologiczną w krajobrazie Górnej Biebrzy.

Osiągnięcie powyższego celu było możliwe, dzięki realizacji celów bezpośrednich:

- ✓ **Przywrócenie konfiguracji oraz funkcji mozaiki przestrzennej nieleśnych siedlisk bagiennych.**

Na gruntach zakupionych w projekcie oraz na nieleśnych siedliskach w obszarze Natura2000 będących już w posiadaniu BbPN, a które w przeszłości były użytkowane kośnie, zostało przywrócone użytkowanie. Niekorzystne zmiany procesów sukcesyjnych prowadzą do zmniejszenia różnorodności biologicznej, uproszczenia krajobrazu, a także zanikania niektórych rzadkich zbiorowisk i gatunków o wąskiej amplitudzie ekologicznej. Dzięki przeprowadzonym pracom odkrzaceniu oraz inicjalnego wykoszenia odtworzyliśmy otwarty charakter części tych ekosystemów (w sumie 252,8 ha). Wykoszone bagienne łąki przeplatają się z zaroślami wierzbowo-brzozowymi i wraz z pojedynczo występującą sosną tworzą charakterystyczną mozaikę krajobrazu mokradeł. Dostęp do powierzchni, na których zabiegi ochrony czynnej są realizowane zarówno przez park jak i przez prywatnych właścicieli, jest łatwiejszy dzięki wyremontowanym drogom dojazdowym (w sumie 5,7 km).

- ✓ **Poprawa efektywności zarządzania ochroną przyrody obszaru.**

Zarastające obszary bagienne na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zwiększyły swój areal, lecz nie miało to odzwierciedlenia w dokumentacji ewidencyjnej, zatem nie były objęte żadną kontrolą i ochroną. Aby uregulować zaistniałą sytuację przeprowadzono aktualizację gleboznawczej klasyfikacji gruntów. W efekcie obszar o łącznej powierzchni 514 ha, stanowiący siedlisko przyrodnicze *91D0, położony na działkach prywatnych wciąż wykazywanych jako łąki bądź nieużytki, stało się pełnoprawnym ewidencyjnym lasem. Uproszczone planu urządzania lasu stworzone zostały dla całego zaktualizowanego obszaru. W celu objęcia wieloletnią ochroną lasów bagiennych, zawarto umowy rekompensujące ograniczenie gospodarki leśnej oraz całkowite wstrzymanie pozyskiwania drewna na 20 działkach prywatnych o pow. 108,428 ha.

Kontrola i zapewnienie trwałość zarządzania ekosystemami zgodnie z potrzebami ich ochrony również po zakończeniu projektu została dodatkowo zapewniona poprzez wykup oraz długoterminową dzierżawę gruntów cennych przyrodniczo. Łącznie wykupiono 409 działek prywatnych o powierzchni 664,5 ha oraz wydzierżawiono na okres 20 lat 10 działek prywatnych o powierzchni 89,5 ha.

✓ **Ustabilizowanie poziomu wód gruntowych na odwadnianych siedliskach bagiennych stosownie do ich potrzeb wodnych.**

Najważniejszym czynnikiem warunkującym rozwój i trwanie torfowisk są odpowiednie, szczególnie dla danego typu warunki wodne. Ich poprawa, stabilizacja, a tym samym polepszenie funkcjonowania siedlisk i gatunków związanych z mokradłami wymagało szeregu działań. Na podstawie pozyskanych danych i informacji z przygotowanej w ramach projektu ekspertyzy wodnej pn. „Zasady ochrony ilości i jakości zasobów wodnych na obszarze zlewni Górnej Biebrzy w kontekście potrzeb wodnych siedlisk hydrogenicznych” oraz z przygotowywanego przez BbPN projektu PZO dla OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008, oceniono potrzeby renaturyzacyjne obszaru. Były one znacznie większe niż te przewidziane w projekcie i wymagały większych nakładów finansowych. Wiedząc, że bezpośredni wpływ decyzyjny mamy na zaledwie 8,1% gruntów położonych w zasięgu oddziaływania przewidywanych piętrzeń na rowach melioracyjnych (grunty skarbu państwa), prowadziliśmy szeroko zakrojone konsultacje społeczne i wykupy gruntów. Mimo to, dla większości kluczowych obszarów nie udało się pozyskać prawa do dysponowania gruntem. Działania renaturyzacyjne można było przeprowadzić jedynie na jednym (z siedmiu wskazanych w ekspertyzie wodnej) obiekcie melioracyjnym „Kamienna-Kropwino”. Obiekt podzielony jest na dwa obszary konkurencyjne ważne dla zachowania istniejących siedlisk: Szuszałewo o pow. 129,1 ha oraz Kamienna Nowa 111,3 ha. Przy optymalnej pracy wszystkich budowli piętrzących poprawa warunków hydrologicznych prognozowana jest na łącznym obszarze 48,36 ha.

✓ **Zintegrowanie ochrony przyrody z rozwojem aktywności turystycznej.**

Tereny Górnej Biebrzy to kraina wyjątkowa, a jednocześnie do niedawna mało znana i niedoceniana przez turystów. Działania projektu zapoczątkowały wyraźne zmiany. Odpowiednie usytuowanie obiektów infrastruktury turystycznej pozwoliło pokazać walory przyrodnicze i krajobrazowe obszaru przy jednoczesnym skanalizowaniu ruchu turystycznego. Coraz więcej mieszkańców i turystów zwiedza Górną Biebrzę, szczególną popularnością cieszą się drewniane kładki o łącznej długości 2215 mb. Oprócz oczywistej rekreacji umożliwiają bezpośredni kontakt z niedostępną na co dzień przyrodą bagien oraz spełniają ważną rolę w edukacji przyrodniczej. Dodatkowym atutem jest wzrost akceptacji społecznej dla działań powiązanych z ochroną przyrody. W szczególności działań, które integrują ochronę przyrody z rozwojem lokalnego sektora gospodarki turystycznej. Za wcześnie by móc ocenić czy nasze działania przyczyniły się do poprawy bytu ekonomicznego mieszkańców, jednak można się tego spodziewać w związku ze znaczącym wzrostem ruchu turystycznego.

Analiza SWOT

Po zakończeniu realizacji projektu, została wykonana analiza SWOT – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats, czyli mocne i słabe strony projektu, szanse i zagrożenia (Tabela 1), mająca na celu wypunktowanie mocnych i słabych stron projektu (cechy stanu obecnego), szans jego realizacji oraz zagrożeń, które mogą przeszkodzić w utrzymaniu postawionych celów (spodziewane zjawiska przyszłe).

Tabela 1 – Analiza SWOT dla projektu LIFE11 NAT/PL/422

* Waga w skali od 1-3, gdzie: 1 – czynnik o małym wpływie na realizację celów projektu; 2 – czynnik istotnie oddziałujący; 3 – czynnik o bardzo silnym wpływie

** Właściwa skala potrzeb renaturyzacyjnych przerosła możliwości i założenia projektowe, działanie wykonano w dużo mniejszym zakresie, niż zakres przedstawiony w opracowanej ekspertyzie wodnej pn. „Zasady ochrony ilości i jakości zasobów wodnych na obszarze zlewni Górnej Biebrzy w kontekście potrzeb wodnych siedlisk hydrogenicznyc

Mocne strony	Waga*	Słabe strony	Waga*
Duży budżet projektu pozwalający podjąć szeroko zakrojone działania	3	Wielkość obszaru i rozdrobniona struktura własności gruntów utrudniająca podejmowanie działań ochronnych	3
Przeprowadzenie w dużym zakresie wykupów z nieodwołalnym przeznaczeniem gruntów na cele ochrony przyrody, które umożliwiło scalanie siedlisk cennych przyrodniczo i objęcie ochroną oraz działaniami większych kompleksów	3	Wysoki odsetek gruntów prywatnych oraz użytkowanie gruntów niezgodne z potrzebami ochrony siedlisk	3
Opracowanie ekspertyzy wodnej pn. „Zasady ochrony ilości i jakości zasobów wodnych na obszarze zlewni Górnej Biebrzy w kontekście potrzeb wodnych siedlisk hydrogenicznyc”, umożliwiło ocenę stanu siedlisk, aktualnych warunków ich funkcjonowania oraz potrzeb renaturyzacji	3	Przekształcenia sieci hydrograficznej i degradacja ekosystemów dolin rzecznych wskutek ich odwodnienia	3
Lepszy dojazd do miejsc realizacji zabiegów ochrony czynnej dzięki wyremontowaniu odcinków dróg o długości 5,7 km	2	Utrudniony dostęp do siedlisk, na których konieczne jest wykonanie zabiegów ochronnych, brak dróg dojazdowych mimo ich figurowania w ewidencji	3
Poprawa stanu siedlisk i gatunków m.in. roślin: skalnica torfowiskowa, lipiennik Loesela poprzez wykonanie zabiegów ochrony czynnej	3	Realizacja projektu w granicach administracyjnych 2 starostw powiatowych i 5 gmin	2
Stabilizacja poziomu wód gruntowych na obszarze objętym działaniem**	2**	5 podmiotów zarządzających lasami: BbPN, Starostwo Powiatowe w Augustowie i Starostwo Powiatowe w Sokółce, Nadleśnictwo Augustów, Nadleśnictwo	3

		Czarna Białostocka	
Rozpoznanie obszaru poprzez zebranie danych przestrzennych o bardzo dużym zakresie (m.in. ortofotomapa, NMT, NMPT, Model Koron Drzew) oraz opracowanie map ekosystemów leśnych i nieleśnych, roślinności	2	Brak spójności danych w klasyfikacji gruntów ze stanem faktycznym oraz brak kontroli nad gospodarką w lasach prywatnych, które figurują jako grunty nieleśne	3
Zwiększenie powierzchni administracyjnej gruntów leśnych oraz objęcie ich ochroną	3	Problem z zagospodarowaniem biomasy, pochodzącej z zabiegów ochronnych na terenach bagiennych	3
Zakupiony sprzęt do koszeń umożliwi kontynuację zabiegów ochrony czynnej	1	Nieufność lokalnego społeczeństwa do podejmowanych działań w zakresie ochrony przyrody	2
Wykwalifikowana i doświadczona kadra wdrażająca projekt	2	Niechęć do podejmowania współpracy na szczeblach administracyjnych	2
Walory przyrodnicze obszaru o znaczeniu międzynarodowym	3	Słaba promocja obszaru przed rozpoczęciem realizacji projektu	1
Dobre warunki do rozwoju turystyki, agroturystyki, rolnictwa ekologicznego	2	Trudności ze znalezieniem wykonawców prowadzonych działań, powiązane ze złą sytuacją na rynku pracy	2
Brak uciążliwego dla środowiska przemysłu	1	Nierzetelność wykonawców	2
Głęboko zakorzenione tradycje, silny związek człowieka z naturą	1	Zmiany obowiązującego prawa w trakcie realizacji projektu	2
Wpływ peryferyjności i pogranicza na unikatowość kulturową obszaru, wielokulturowość	1	Bardzo słabo rozwinięta sfera usług związanych z obsługą ruchu turystycznego, niski standard świadczonych usług agroturystycznych	2
Wzrost świadomości lokalnej społeczności o walorach terenów bagiennych oraz potrzebach wodnych siedlisk mokradłowych	3	Brak realizacji wspólnej dla samorządów długofalowej polityki rozwoju regionu	2
Wzrost akceptacji społecznej dla proponowanych działań ochronnych	3	Niekorzystna struktura wiekowa ludności czynnej zawodowo (u pewnej części postawy pasywne, apatyczne, z brakiem wizji rozwojowej - "strategia przetrwania")	2
Wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru poprzez budowę infrastruktury turystycznej	2	Niewystarczające finansowanie beneficjenta z budżetu Państwa, niezabezpieczone zasoby finansowe na konieczne działania w przyszłości, niezbędne jest ubieganie się o dofinansowanie z zewnętrznych źródeł, w tym kolejnych projektów i aplikowanie o dotacje	3
Łatwiejszy dostęp do obszaru oraz skanalizowanie ruchu turystycznego,	2	Wewnętrzna struktura administracyjna i zarządzania beneficjenta narzucająca dodatkowe działania w porównaniu z	2

ograniczenie swobodnej penetracji		wymogami dotującego	
Opracowanie i przyjęcie strategii zarządzania obszarem ukierunkowanej na jego rozwój w zgodzie z przyrodą	3		
Wypracowanie modelu współpracy BbPN z samorządami gminy Lipsk i Dąbrowa Białostocka, potwierdzonego i zdefiniowanego w zawartym porozumieniu „Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy”	3		
Szanse	Waga*	Zagrożenia	Waga*
Wykorzystanie danych z opracowanej „ekspertyzy wodnej” do realizowanych w przyszłości działań służących poprawie warunków wodnych	3	Intensyfikacja rolnictwa lub porzucenie gruntów przez prywatnych właścicieli, których użytkowanie z punktu widzenia ekonomicznego jest nieopłacalne	3
Kontynuacja wykupów umożliwi dalsze scalanie cennych przyrodniczo gruntów (również poza granicami BbPN) w większe kompleksy, co z kolei ułatwi realizację zadań ochronnych	3	Trudności z wywozem oraz zagospodarowaniem biomasy z obszarów objętych zabiegami ochronnymi – niekorzystne warunki atmosferyczne, brak mrozów, brak miejsc składowania, sposobów utylizacji	3
Kontynuacja zabiegów ochrony czynnej będzie zapobiegać wtórnej sukcesji	2	Utrzymująca się zła sytuacja na rynku pracy, brak potencjalnych wykonawców zabiegów	2
Włączenie gruntów będących we władaniu BbPN do programu rolno-środowiskowo-klimatycznego umożliwi częściowe finansowanie przeprowadzanych zabiegów ochronnych	3	Brak możliwości zdobycia środków zewnętrznych na prowadzenie działań ochronnych	3
Monitorowanie efektów kontynuowanych działań, prowadzenie długoterminowych monitoringów stanów wód, monitoringów przyrodniczych, gromadzenie danych	2	Użytkowanie niezgodnie z potrzebami ochrony cennych siedlisk na gruntach prywatnych	3
Opracowane raporty, ekspertyzy, mapy będą podstawą do porównań zachodzących w czasie zmian na obszarze realizacji projektu	2	Brak zgody właścicieli działek prywatnych na wykonanie działań ochronnych na gruntach będących ich własnością oraz gruntach z nimi sąsiadujących	3
Realizacja w przyszłości kolejnych projektów bazujących na zdobytej wiedzy i doświadczeniach	3	Nadmierna presja turystyki na wrażliwe obszary przyrodnicze może mieć na nie negatywny wpływ i obniżyć w dalszej perspektywie atrakcyjność tego terenu	1

Programy wspierające rozwój gospodarczy obszarów położonych w obrębie sieci N2000	3	Mała skuteczność podejmowanych działań zmierzających do poprawy stanu siedlisk w kontekście postępujących zmian klimatu	2
Zwiększenie naturalnej retencji na obszarze projektu poprzez działania zmierzające do poprawy uwodnienia siedlisk mokradłowych	3	Pomimo sformalizowanej deklaracji współpracy, brak zaangażowania i aktywności ze strony samorządów	3
Realizacja strategii zarządzania obszarem zgodnie z potrzebami ochrony przyrody i zrównoważonego rozwoju	3		

After Life Conservation Plan – działania projektu i ich kontynuacja

W oparciu o analizę SWOT przygotowano opis szeregu działań, jakie Biebrzański PN podejmie w celu kontynuacji i utrzymania efektów projektu w długiej perspektywie czasowej (Tabela 2).

Tabela 2 –Działania projektu LIFE11 NAT/PL/422 i ich kontynuacja

Wykaz skrótów: BbPN – Biebrzański Park Narodowy; PZP – Prawo Zamówień Publicznych; FIB – Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy; PRŚK – program rolno-środowiskowo-klimatyczny; PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich; płatność ONW – Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami; PMS – Państwowy Monitoring Środowiska; MNŻ – monitoring noclegowisk żurawi

Numer działania	Nazwa działania	Priorytet	Potrzeba kontynuacji	Opis działania	Czas trwania	Instytucja odpowiedzialna	Przewidywane źródło finansowania
A.1	Zakup samochodu terenowego do realizacji działań projektu	średni	TAK	Samochód będzie wykorzystywany do utrzymywania efektów projektu przez osoby zatrudnione w pełnym wymiarze etatu na czas nieokreślony	od 2019	pracownicy BbPN	budżet BbPN
A.2	Dostawa sprzętu i utworzenie biebrzańskiego geoportalu	średni	TAK	Geoportal będzie utrzymywany i aktualizowany o najnowsze dostępne dane dotyczące informacji turystycznych oraz przyrodniczych	od 2019	pracownicy BbPN	budżet BbPN – w ramach wykonywania obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
A.3	Utworzenie bazy danych środowiskowych na poziomie „0”	-	NIE	-	-	-	-
A.4	Wykonanie NMT i NMPT	-	NIE	-	-	-	-

A.5	Ustalenie warunków gospodarowania wodą	-	NIE	-	-	-	-
A.6	Wykonanie dokumentacji dla działań technicznych	-	NIE	-	-	-	-
B.1	Wykup gruntów	bardzo wysoki	TAK	Kontynuacja wykupów gruntów jest konieczna oraz planowana w przyszłości, w tym rozważana jest możliwość ubiegania się o dofinansowanie z innych projektów, np. w ramach instrumentu LIFE oraz pochodzących z innych źródeł. Już w trakcie trwania Projektu równolegle wykupywano grunty z funduszy pochodzących m.in. z NFOŚiGW (prawo pierwokupu gruntów na obszarze parku narodowego)	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - środki zewnętrzne – ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy m.in. NFOŚiGW
C.1	Naprawa dróg operacyjnych i brodów	wysoki	TAK	Drogi będą użytkowane przez pracowników BbPN, osoby wykonujące prace na zlecenie BbPN i osoby prywatne realizujące programy rolno-środowiskowo-klimatyczne oraz turystów korzystających z infrastruktury w okolicy Kropiwna. Konieczne naprawy wynikające z eksploatacji i pojawiających się ubytków w wierzchniej warstwie dróg np. po roztopach w okresie wiosennym, będą wykonywane ze środków własnych parku.	od 2019	pracownicy BbPN	budżet BbPN
C.2	Odtworzenie ekosystemów nieleśnych	wysoki		Kontynuacja prac związanych z utrzymaniem ekosystemów nieleśnych otwartymi jest jednym z warunków utrzymania torfowisk w dobrej kondycji. Aby zapewnić ich ciągłość po zakończeniu projektu, planowane jest włączenie działek o łącznej powierzchni 225,3 ha będących we władaniu BbPN (w tym ok. 100 ha gruntów zakupionych w projekcie) do PRŚK w ramach „Pakietu 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”: 4.6.1, 4.6.2, 4.3, 4.4, 4.8, 4.9. Ma on na celu utrzymanie bądź przywrócenie właściwego stanu siedlisk poprzez stosowanie tradycyjnych i ekstensywnych sposobów użytkowania w zamian za płatności ze środków UE.	- od 2019 - PRŚK od 2019-2024	-wykonawcy zadania wyłonieni zgodnie z PZP - pracownicy BbPN	- budżet BbPN - dofinansowanie z PRŚK (płatność PRSK - PROW 2014-2020, jednolita płatność obszarowa oraz płatność ONW)

C.3	Likwidacja rowów odwadniających	bardzo wysoki	TAK	Kontynuacja działania będzie polegała na obsłudze wybudowanych urządzeń przez osoby zatrudnione w parku do utrzymywania efektów projektu oraz pracowników terenowych, a także do nadzorowania sprawności urządzeń i zgłaszania ich ewentualnych napraw. W ramach umowy z wykonawcą wybudowane urządzenia hydrotechniczne objęte są Gwarancją usunięcia wad i usterek do 15.03.2024 r. Po tym okresie środki na naprawy i utrzymanie urządzeń będą pochodziły ze środków własnych lub zewnętrznych źródeł finansowania. Realizacja dalszych działań renaturyzacyjnych na obszarach rokujących największe szanse powodzenia jest jednym z priorytetów, które mogą przyczynić się do polepszenia stanu siedlisk hydrogenicznych i gatunków z nimi związanych, a także zwiększenia naturalnej retencji torfowisk. Ze względu na bardzo wysokie koszty tego typu przedsięwzięć działanie będzie wymagało pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania. Kontynuacja będzie możliwa po pozyskaniu strategicznych gruntów lub podpisaniu porozumień z właścicielami prywatnych nieruchomości.	- gwarancja wykonawcy 2019-2024 - mając na uwadze istotę wykonania prac służących poprawie uwodnienia siedlisk bagiennych, BbPN podejmie starania, aby w przyszłości możliwe było objęcie działaniami większych obszarów do renaturyzacji	- wykonawca w ramach gwarancji - pracownicy BbPN - wykonawcy wyłonieni zgodnie z PZP	- do 15.03.2024 roku gwarancja wykonawcy - w późniejszym okresie budżet BbPN lub środki zewnętrzne
C.4	Ustanowienie partycypacyjnego modelu zarządzania	wysoki	TAK	Realizacja strategii zarządzania obszarem pn. „Społecznie odpowiedzialne terytorium: Górna Biebrza – w poszukiwaniu spójności ochrony przyrody z lokalną ekonomią. Plan działań na lata 2019-2029” ukierunkowanej na jego rozwój w zgodzie z przyrodą. Współpraca zawarta w porozumieniu pn. Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy (FIB) będzie kontynuowana. Nadal będziemy poszukiwać nowych partnerów i możliwości dla rozwoju obszaru oraz wdrażać opisane postawione cele i zadania.	- od 2019 - Plan działań strategii zarządzania obszarem na lata 2019-2029	- interesariusze zewnętrzni - samorządy lokalne - pracownicy BbPN	środki zewnętrzne – pozyskanie partnerów inwestycyjnych i zewnętrznego kapitału
C.5	Budowa małej infrastruktury turystycznej	wysoki	TAK	Powstała infrastruktura będzie utrzymywana po zakończeniu projektu. Konieczne naprawy będą wykonywane ze środków własnych lub pozyskanych środków zewnętrznych. Do 20.03.2021 r. obowiązuje rękojmia i gwarancja wykonawcy na wybudowany w 2019 r. odcinek kładki wraz z przeprawą przez rzekę Biebrzę. Rozważana jest również możliwość ubiegania się o dofinansowanie kolejnych projektów, w tym projektów LIFE	- budowa kładki „Szuszałewo”, kładki „Nowy Lipsk”, wież widokowych, wiat i zadaszeń turystycznych od roku 2015	- pracownicy BbPN - wykonawca w ramach gwarancji i rękojmii	- do 20.03.2021 roku gwarancja i rękojmia wykonawcy - w późniejszym okresie budżet BbPN lub środki zewnętrzne

				i rozbudowę kładek turystycznych.	- rozbudowa kładek wraz z przeprawą przez rzekę od 2019, w tym rękojmia i gwarancja do 20.03.2021 roku		
C.6	Zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych	wysoki	TAK	Aktualizacja klasyfikacji pozostałych gruntów na grunty leśne w powiecie augustowskim jest niezbędna by móc objąć je ochroną zgodną ze stanem faktycznym. Niestety doświadczenie pokazuje, że dopóki osoby podejmujące decyzje na szczeblu starostwa powiatowego nie zmienią swojego nastawienia do kwestii ochrony przyrody, to nawet możliwość wykonania prac, które leżą w jego obowiązkach, pozyskując środki z zewnątrz, nie jest wystarczającym czynnikiem do podjęcia współpracy. Konieczne jest poszukiwanie innych rozwiązań.	- mając na uwadze istotę wykonania działania, BbPN podejmie starania, aby w przyszłości możliwa była ich realizacja	- starostwa powiatowe - pracownicy BbPN	- środki dedykowane starostwa powiatowego - środki zewnętrzne - ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy
C.7	Kompensacja ograniczeń gospodarowania na siedlisku *91D0 na gruntach prywatnych	wysoki	TAK	Aby zapewnić ochronę borów i lasów bagiennych konieczne jest w pierwszej kolejności uregulowanie stanu własności, aktualizacja pokrycia gruntu i przekonanie właścicieli o ograniczeniu gospodarczego wykorzystania. Jediną drogą wydaje się być czynnik ekonomiczny rekompensujący właścicielom lasów utracone korzyści, dlatego będziemy szukać możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na ten cel.	- mając na uwadze istotę wykonania działania, BbPN podejmie starania, aby w przyszłości możliwa była ich realizacja	pracownicy BbPN	- środki zewnętrzne - ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy
D.1	Monitoring techniczny projektu	wysoki	TAK	Działanie będzie kontynuowane po zakończeniu Projektu w zakresie pozyskiwania danych dotyczących zmian poziomów wód gruntowych oraz podstawowych parametrów fizyko-chemicznych, istotnych z punktu widzenia istniejących siedlisk. Nadzór nad siecią monitoringową będą mieli pracownicy zatrudnieni na stałe w Biebrzańskim PN, m.in. do utrzymania efektów Projektu. Planowana jest modyfikacja sieci monitoringowej uwzględniająca możliwość weryfikacji efektów działań ochronnych - budowli hydrotechnicznych na wzrost stanów wód podziemnych w otoczeniu. Należy dążyć do	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN, - środki zewnętrzne - ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy

				zintegrowania monitoringów oraz opracowania dodatkowego schematu, w ramach którego zostaną utworzone transekty w poprzek doliny, zarówno na obszarze o dobrze zachowanym układzie hydrochemicznym, warunkującym utrzymanie torfowiska przepływowego (z elementem fluwiogenicznym) i związanego z nim kompleksu biotycznego oraz we fragmencie zdegradowanym, zajęty przez w użytki zielone. Porównanie obu układów da możliwość ustalenia warunków brzegowych funkcjonowania obu systemów.			
D.2	Monitoring przyrodniczy projektu	wysoki	TAK	Kontynuacja działania umożliwi gromadzenie danych przyrodniczych oraz rejestrację zmian wskaźników liczebności populacji poszczególnych gatunków w dłuższej perspektywie czasowej. Prowadzone będą konsultacje i wizytacje terenowe z przedstawicielami środowiska naukowego umożliwiające sformułowanie, za pomocą analiz, przeprowadzonego monitoringu zaleceń dalszej ochrony. Działania monitoringowe zostaną włączone w sieć monitoringową BbPN i będą wykonywane w ramach obowiązków służbowych pracowników (m.in. monitoring regeneracji roślinności na siedlisku 7230 w Nowym Lipsku, MNŻ, monitoring wodniczki, cietrzewia, derkacza, orlika krzykliwego, bociana białego), lub realizowana przez podmioty zewnętrzne np. instytucje naukowo-badawcze, wykonawcy wyłonieni zgodnie z PZP (monitoring ptaków lęgowych ekosystemów nieleśnych - 3 powierzchnie monitoring skalnicy torfowiskowej i lipiennika Loesela). Badania prowadzone będą zgodnie z przyjętymi metodykami wykonywania monitoringów, wg PMS. Należy rozważyć pozyskanie środków zewnętrznych na wykonanie monitoringu szaty roślinnej powiązanego z transektami monitoringu technicznego.	od 2019 (w zależności od gatunku, zgodnie z przyjętymi metodykami PMS)	- pracownicy BbPN - pracownicy instytucji naukowo-badawczych - wykonawcy wyłonieni zgodnie z PZP	- budżet BbPN – wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN, - środki zewnętrzne - ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy
D.3	Ocena wpływu społeczno-gospodarczego	wysoki	TAK	W związku z postępującymi zmianami społeczno-gospodarczymi, na kilka lat po zakończeniu projektu należy rozważyć powtórzenie badań ewaluacyjnych, bazujących na wcześniej wykonanych ankietach. Działanie to ma na celu	2025	- pracownicy BbPN - wykonawcy wyłonieni zgodnie z	- budżet BbPN – wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez

				ukazanie przemian społeczno-gospodarczych, ich skutków oraz poznanie aktualnej opinii i stosunku do Parku mieszkańców regionu, a także ułatwi weryfikację zadań w zakresie polityki prospołecznej BbPN		PZP	pracowników BbPN, - środki zewnętrzne - ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy
E.1	Folder informacyjny o projekcie	wysoki	TAK	Kontynuacja działania polegać będzie na rozdawaniu podczas spotkań i imprez organizowanych przez BbPN oraz lokalne samorządy folderów informacyjnych o projekcie. Foldery są również dostępne w punkcie IT Biebrzańskiego PN.	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN – wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.2	Kampania informacyjna	wysoki	TAK	Kampania informacyjno-promocyjna będzie kontynuowana podczas spotkań i imprez organizowanych przez BbPN oraz lokalne samorządy, podczas których wykorzystywane będą powstałe: roll-upy, tablice i ścianki promocyjne oraz rozdawana pozostała część materiałów: DVD z filmem, folder informacyjny o projekcie, folder „Dolina Górnej Biebrzy. Ścieżkami przyrody, historii, kultury”, Raport Laika. Foldery i raport są również dostępne w punkcie IT Biebrzańskiego PN.	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN – wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.3	Gadżety promocyjne	średni	TAK	Kontynuacja działania polegać będzie na rozdawaniu podczas spotkań i imprez organizowanych przez BbPN oraz lokalne samorządy materiałów promocyjnych.	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN – wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.4	Strona internetowa projektu	wysoki	TAK	Prowadzona strona internetowa gorna.biebrza.org.pl zostanie utrzymana i aktualizowana, będą na niej pojawiać się informacje dotyczące efektów After LIFE Conservation Plan.	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN – wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.5	Tablice informacyjne o projekcie	średni	TAK	Planowane jest utrzymanie tablic po zakończeniu projektu, ich konserwacja i ewentualne naprawy będą pokryte ze	od 2019	pracownicy BbPN	budżet BbPN

				środków własnych.			
E.6	Konferencja kończąca projekt	-	NIE	-	-	-	-
E.7	Warsztaty „Las - nie tylko drzewa”	wysoki	TAK	Kontynuacja działania w zmodyfikowanym zakresie niż zaplanowany w projekcie. Wprowadzenie tematu o walorach ekosystemów leśnych, potrzebie ich ochrony do oferty edukacyjnej „Terenowego Ośrodka Edukacyjnego Trzyrzeczki”. Przygotowane materiały, informacje i wiedza będą przekazywane także podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.8	Warsztaty „Bagna nie tylko łąki”	- wysoki	TAK	Kontynuacja działania w zmodyfikowanym zakresie niż zaplanowany w projekcie. Wprowadzenie tematu o walorach ekosystemów nieleśnych, potrzebie ich ochrony do oferty edukacyjnej „Terenowego Ośrodka Edukacyjnego Trzyrzeczki”. Przygotowane materiały, informacje i wiedza będą przekazywane także podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.9	Warsztaty „Woda dla natury”	wysoki	TAK	Kontynuacja działania w zmodyfikowanym zakresie niż zaplanowany w projekcie. Wprowadzenie tematu o torfowiskach i ich zasobach wodnych oraz potrzebie ich ochrony do oferty edukacyjnej „Terenowego Ośrodka Edukacyjnego Trzyrzeczki”. Przygotowane materiały, informacje i wiedza będą przekazywane także podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.10	Raport Laika	wysoki	TAK	Raport Laika w przystępny sposób przybliży szerokiemu gronu odbiorców informacje o projekcie, jego główne cele, podjęte działania i ich efekty oraz ukazuje piękno i kolorystyczny obszar. Dlatego będzie rozdawany w celach promocyjno-informacyjnych projektu oraz obszaru Górna Biebrza.	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez pracowników BbPN
E.11	Film o projekcie	wysoki	TAK	Promocja filmu będzie kontynuowana, płyty w celach promocyjno-informacyjnych projektu oraz obszaru Górna Biebrza będą rozdawane podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN. Darmowe DVD z	od 2019	pracownicy BbPN	- budżet BbPN - wykonywanie zadania w ramach obowiązków służbowych przez

				filmem jest dostępne również w IT Biebrzańskiego PN.			pracowników BbPN
F.1	Zarządzanie projektem przez Biebrzański Park Narodowy	wysoki	TAK	Aby zapewnić utrzymanie efektów projektu w kolejnych latach i kontynuację wdrażania koniecznych prac, planowane jest zatrudnienie w Biebrzańskim PN w wymiarze pełnych etatów, dwóch osób dotychczas zatrudnionych do realizacji projektu. W miejscu dotychczasowego biura projektu utworzony zostanie Terenowy Ośrodek Edukacyjny "Trzyrzeczki". Nadzór nad realizacją planu After Life pełnić będzie Zastępca Dyrektora BbPN	od 2019	pracownicy BbPN	budżet BbPN
F.2	Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami	wysoki	TAK	Powstała sieć kontaktów będzie wykorzystywana do dalszej współpracy i wymiany doświadczeń oraz nadal rozbudowywana	od 2019	pracownicy BbPN	budżet BbPN
F.3	After Life Conservation Plan	wysoki	TAK	Kontynuacja zdania będzie polegała na wdrażaniu zapisów „After Life Conservation Plan”	od 2019	- pracownicy BbPN - wykonawcy wyłonienie zgodnie z PZP pracownicy instytucji naukowo-badawczych	- budżet BbPN, - środki zewnętrzne-ubieganie się o dofinansowania z zewnętrznych źródeł, w tym innych projektów i funduszy
F.4	Audyt zewnętrzny	-	NIE	-	-	-	-

Podsumowanie

Projekt LIFE11 NAT/PL/422 jest silnie osadzony w strukturach jedyne go beneficjenta – Biebrzańskiego Parku Narodowego, na którym spoczywa główna odpowiedzialność za kontynuację działań oraz osiągnięcie wyznaczonych celów. Wiąże się z tym także zapewnienie nakładów finansowych przez Biebrzański Park Narodowy. Przeprowadzona analiza uwarunkowań SWOT umożliwiła zdiagnozowanie głównych zagadnień problemowych oraz ocenę oddziaływania poszczególnych czynników na osiągnięcie celów projektu. Siła wpływu słabych stron i zagrożeń jest mniejsza aniżeli stron mocnych i szans. Przedstawione jako słabe strony i zagrożenia czynniki związane z finansowaniem działań ochronnych zostały ograniczone poprzez przystąpienie od 2019 roku do programu rolno-środowiskowo-klimatycznego oraz ubieganie się o dofinansowania z innych zewnętrznych źródeł. Efektywne pozyskanie środków możliwe będzie dzięki zdobytej w trakcie realizacji projektu wiedzy i doświadczeniu. Na nich także w przyszłości opierać się powinna realizacja zadań umożliwiających jeszcze bardziej kompleksową ochronę bagiennych siedlisk.

Działania związane z ochroną przyrody są skuteczne jedynie wówczas, gdy posiadają akceptację społeczną, dlatego ważnym czynnikiem do osiągnięcia założonych w projekcie rezultatów jest ciągła edukacja ludności na temat cennych obszarów mokradłowych, zrozumienie potrzeb ich ochrony i utrzymanie oraz rozwój współpracy z lokalnymi samorządami. Trwałość w tym zakresie zapewni między innymi rozwój Terenowego Ośrodka Edukacyjnego Trzyrzeczki, porozumienie pn. Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy oraz realizacja opracowanej strategii zarządzania obszarem, ukierunkowanej na zrównoważony rozwój w zgodzie z przyrodą.

Wdrażanie planu After Life po zakończeniu projektu będzie prowadzone przez dwóch dotychczasowych pracowników projektu, którzy po jego zakończeniu zostali zatrudnieni na czas nieokreślony w Biebrzańskim PN, zgodnie z zakresami ich obowiązków. Nadzór nad realizacją planu After Life pełnić będzie Zastępca Dyrektora Biebrzańskiego Parku Narodowego, a jednocześnie pomysłodawca projektu i jego kilkuletni kierownik.

Większość zadań przedstawionych w planie (Tabela 2) posiada priorytet wysoki i wymaga kontynuacji działań w długiej perspektywie czasowej. Na wykupionych gruntach prowadzone będą zabiegi ochrony czynnej bądź biernej zgodne z potrzebami ekosystemów. Ponieważ współpracę z samorządami lokalnymi udało się osiągnąć dopiero w końcowym etapie realizacji projektu i do jego zakończenia nie powstał podmiot zarządzający obszarem, użytkowanie kośne torfowisk będzie zapewnione własnymi staraniami Biebrzańskiego PN (m.in. poprzez przystąpienie do programu rolno-środowiskowo-klimatycznego na lata 2019-2024). Dzięki krokom podjętym w celu ochrony lasów bagiennych i w dużej mierze nowatorskiemu podejściu, na przestrzeni kolejnych lat możliwe będzie prowadzenie obserwacji życia i zmian zachodzących w ekosystemach leśnych nieeksploatowanych przez człowieka. Polepszanie warunków siedliska powinno mieć pozytywny wpływ na gatunki w nim występujące. Budowle hydrotechniczne zostaną utrzymane i konserwowane, zaś w

przyszłości, dzięki powiększaniu oraz scalaniu areálu gruntów będących we władaniu BbPN, wypracowanym porozumieniom z prywatnymi właścicielami oraz zapewnieniu środków finansowych możliwa może okazać się realizacja działań renaturyzacyjnych na szerszą skalę. Kontynuacja badań monitoringowych, zarówno monitoringu hydro-meteorologicznego, fizyko-chemicznego, jak i monitoringu przyrodniczego umożliwi rejestrowanie i porównanie zmian środowiskowych zachodzących na obszarze projektu. Spodziewany jest wzrost zainteresowania turystycznego obszarem, co może stać się osią rozwoju lokalnego.

Długofalowymi wskaźnikami realizacji celów projektu będą: stabilizacja poziomu zwierciadła wód gruntowych oraz zmniejszenie ekspansji roślinności krzewiastej i drzewiastej na torfowiskach umożliwiające zachowanie cennych siedlisk i gatunków oraz rozwój społeczno-gospodarczy spójny z ochroną przyrody.